

הלחץ הסורי על מצרים לפתח את התקפתה בסיני מזרחה, מנקודת מבט מצרית¹

מאת: אל"מ (מיל) פסח מלובני

פרוץ המלחמה בשתי החזיתות, המצרית והסורית, המרוחקות זו מזו למעלה מ-600 ק"מ, מעבר לכך שהדבר הפתיע את ישראל, זה חייב אותה לחלק את כוחותיה ומאמציה ביניהן, ולא הייתה לה אפשרות להעביר כוחות מחזית אחת לשנייה בקלות, כפי שעשתה במלחמת יוני 1967.

המפקדה המשותפת לשני הצבאות, עסקה בעיקר בתאום תכנית ההתקפה המשותפת בשתי החזיתות ובאותו עיתוי, כמו גם בתאום המהלומה האווירית, בה נטלו חלק כ-200 מטוסים מצרים וכמאה מטוסים סורים, שתקפו במסגרת תכנית משותפת מטרות חשובות בעומק שטח האויב. כן תואם מועד ההכנה הארטילרית, בה נטלו חלק כאלפיים קנים מצרים וכתשע מאות קנים סורים באותה תכנית.

אמנם בתחילת המלחמה התנהלה הלחימה בתאום מלא ומוצלח בין שני הצבאות, אך הדבר לא ארך זמן רב. שיתוף הפעולה והתאום ביניהם החל להתפוגג בהדרגה מיד לאחר השלב ההתקפי בשתי החזיתות, ואף נוצר ניתוק מלא בין שני הצבאות, כשמפקדת כל צבא ניהלה את מבצעה בהתאם לאירועים ולהתפתחויות שעמדו מולה.

הדבר אפשר למפקדה הישראלית לקבוע את סדרי העדיפות שלה, ולגרום למשברים מסוכנים בשתי החזיתות בעת ובעונה אחת. הסיבה העיקרית לכך היה העדר מפקדה אחודה לשתי החזיתות, שלה יכולת שליטה ומתן הוראות מבצעיות לכוחות בשתייהן. למרות שהוקם אגף מבצעים משותף בקהיר, בראשותו של לואיא (אלוף) בהא אל-דין נופל, שכלל קצינים מצריים וסורים, ושקציני קישור מצריים נמצאו באגף המבצעים במפקדה הסורית בדמשק, הרי שהאירועים הוכיחו שאגף זה במפקדה המשותפת לא הביא כל תועלת, ולא הצליח לבצע כל סוג של תאום או קישור בין שתי החזיתות בשלבי הלחימה השונים. לאורך כל תקופת המלחמה הצטמצמה פעילותו בקיום הקשר בין שתי החזיתות באמצעות חילופי מברקים ואיגרות אלחוטיות, והעברת ידיעות על המצב הצבאי בחזית הסורית אל הפדיק (רב-אלוף) אחמד אסמאעיל, מבלי שניתנה לו כל הזדמנות או אפשרות אמיתית למלא את תפקידו הנכון, והוא תאום המבצעים וחיבור בין התכניות המשותפות לשתי החזיתות.

בפועל הייתה אמורה לפעול מפקדה מאוחדת שתכלול מנהלה אחת למבצעים ואחרת למודיעין, דבר שיכול היה לנצל את המשבר הקשה והבלבול הרב שנגרמו למפקדה הישראלית בימים הראשונים של המלחמה, כאשר ספגה את מכת הפתיחה החזקה של המלחמה בשתי החזיתות במקביל. לו הייתה מפקדה כזו נמצאת בפועל, היא יכלה לנצל את ההזדמנות שישראל ריכזה את מאמציה האוויריים וכוחות

¹ ג'מאל חמאד, הקרבות המלחמתיים בחזית המצרית, עמ' 237 - 242.

המילואים שלה נגד החזית הסורית בתקופה הראשונה של המלחמה, כדי לפתוח במבצע מוצלח של פיתוח ההתקפה המצרית מזרחה בכיוון המעברים ההרריים, מבלי להתמהמה בהשהיה ארוכה, שנמשכה כחמישה ימים (מן ה-9 ועד ה-13 לחודש). הדבר היה נותן לכוחות המצרים הזדמנות יקרה ובלתי חוזרת להגיע לקו ההגנה הטבעי על התעלה, והוא אזור המעברים ההרריים האסטרטגיים.

לו היה הדבר נעשה כך, לא היו הכוחות הישראליים יכולים לבצע את מבצע התדירה, שהתרחש מאוחר יותר, של מערכי ההגנה המצריים ממזרח לתעלה בדוורסואר בליל ה-15-16 לחודש, שהסתיים בצליחתם את התעלה והגעתם לגדתה המערבית, וכך לפעול כנגד עורף ארמיות 2 ו-3 ממערב לתעלה.

ישראל הצליחה להיחלץ מן המצב הקשה אליו נקלעה בתחילת המלחמה, ומיקדה את תשומת ליבה בכל חזית בנפרד, אליהם התייחסה כאל שתי חזיתות נפרדות, כאשר מול החזית המצרית נערכה להגנה לבלימת התקדמות הכוחות המצרים, עד לשינוי שיחול לטובתה בחזית הגולן בימים הבאים.

כבר למן היום הראשון למלחמה החלו להתגלות זרעי החשדות והספקות בין שתי השותפות למלחמה. הנשיא סאדאת קיבל בערב ה-6 לאוקטובר בארמון אל-טאהרה בקהיר את השגריר הסובייטי וינוגראדוב (Sergei Vinogradov), שמסר לו שנשיא ברית המועצות, ברז'נייב, התקשר אליו טלפונית וביקש ממנו שיעביר לנשיא המצרי איגרת בעל-פה שכללה שני סעיפים: הראשון – העברת ברכות ברית המועצות לסאדאת על ביצוע מוצלח של צליחת תעלת סואץ. והשנייה – שהפתיעה את סאדאת, והיא שלהנהגה המדינית הסורית אין התנגדות להסכים להצעת מועצת הביטחון להפסקת אש. השגריר הסובייטי הדגיש בפני סאדאת כי מנהיגי הקרמלין מודאגים מאד מהמהלכים המדיניים הצפויים, כפי שהם צופים.²

סאדאת הציג את פליאתו בפני השגריר הסובייטי ושאל אותו אודות המקור ממנו קיבלה מוסקבה את המידע על הבקשה הסורית להפסקת האש. זה אישר לו כי הדבר אירע בעת פגישה בין הנשיא הסורי אסד והשגריר הסובייטי בדמשק, שהתקיימה מספר שעות לפני תחילת המלחמה. סאדאת ביקש מוינוגראדוב שיחזור ויפנה למוסקבה כדי לוודא מידע זה, שכן הוא לא האמין שהנשיא הסורי חאפט' אל-אסד אכן הגיש בקשה כזאת. הוא הוסיף ואמר כי להבנתו הצעה להפסקת האש יכולה לבוא מארצות הברית, מאחר והמלחמה מתנהלת לטובת הערבים. באשר למצרים, ניתן לחשוב על הפסקת אש, שכן חמש דיוויזיות חי"ר מצריות שצלחו את התעלה החלו להתבסס בגדתה המזרחית, ועם סיום הקמת ראשי הגשר יצטרפו אליהן מיד הדיוויזיות המשוריינות. סאדאת סיים את השיחה באמרו כי "אנחנו רוצים בשלום, אבל לא נחשוב עליו עד אשר יתפנה אחרון החיילים הישראליים מסיני".³

ב-7 לאוקטובר נערכה פגישה נוספת בין סאדאת והשגריר הסובייטי, בה הדגיש וינוגראדוב את אמיתות האיגרת שקיבל השגריר הסובייטי בדמשק מן הנשיא הסורי, והיא שאין לסוריה התנגדות לרעיון הפסקת

² ראו בהקשר זה גם בספרו של חיים הרצוג: *מלחמת יום הדין*, עמ' 81-82.

³ ג'מאל חמאד, *הקרבות המלחמתיים בחזית המצרית*, עמ' 239.

האש, אם תוגש הצעה בענין זה למועצת הביטחון. עם סיום הפגישה שלח סאדאת מברק אלחוטי אל חאפט' אל-אסד, בו הזכיר לו שהפסקת האש בשלב הזה אינה לטובת הערבים, והיא תשאיר את ישראל במצב חזק יותר ממה שהיתה לפני תחילת המלחמה. הוא הדגיש בפניו כי תהיה זו טעות לחשוב שמטרת המלחמה היא השגת שטחים, וכי המטרה הנכונה צריכה להיות התשת כוחו של האויב, וכדי להשיגה הם צריכים להיות מוכנים לשאת בכל האבדות שיגרמו להם.

ב-8 לחודש קיבל סאדאת את תשובתו של אסד למברקו אליו מן היום הקודם, בה הכחיש כי ביקש מברית המועצות להגיש הצעה למועצת הביטחון להפסקת אש, וכי הוא מתפלל מהמידע השגוי שמסר וינוגרדוב. אסד הבהיר כי המערכה בגולן מתנהלת בהצלחה לפי התכנית הסורית, לאויב נגרמו אבדות כבדות, הכוחות הסורים הצליחו לשחרר את מרבית שטחי רמת הגולן, וממוצע האבדות הסוריות נחשב לרגיל, וניתן למלא אותן מן העתודות הסוריות. בסיום מברקו הדגיש הנשיא הסורי כי כל החלטה חשובה בדומה להפסקת אש לא תידון עם אף אחד, אלא רק לאחר שהדבר הוסכם בין שתי המדינות בעלות הברית.

במהלך ארבעת הימים הבאים (9-13 לאוקטובר) התגלתה מחלוקת חריפה בין שתי ההנהגות המצרית והסורית. ההנהגה הסורית התלוננה על כך שהכוחות המצרים נשארו במקומם בראשי הגשר לאחר שהצליחו לבלום את התקפות הנגד הישראליות, בשל ההוראות שהוצאו להם לקיים עצירה טקטית, ובכך איבדו הזדמנות זהב להתקדם לקו המעברים ההרריים האסטרטגיים שבמרכז סיני.

הסורים הזכירו למצרים כי במסגרת תיאום שיתוף הפעולה בין הצדדים, שהתקיים ב-7 ליוני 1973 במפקדה הכללית בקהיר לגבי תכנית ההתקפה "גרניט-2" המתקנת (תכנית "צדד"), בה נטלו חלק בכירי המפקדים המצרים והסורים, נקבעו מטרותיה כן, שהכוחות המצרים יגיעו אל אזור המעברים ההרריים בסיני, והכוחות הסורים יגיעו לנהר הירדן ואגם הכינרת, ורק לאחר שמטרות אלה תושגנה תתבצע עצירה טקטית. אך המפקדה המצרית החליטה כי יש צורך לבצע עצירה טקטית לאחר צליחת הכוחות את תעלת סואץ והשתלטותם על קו ברלב, במטרה להתארגן מחדש ולהתכונן לבלום את התקפות הנגד הישראליות הצפויות, ורק עם סיום שלב זה ניתן יהיה להתקדם לעבר המעברים ההרריים.

העצירה הטקטית של הכוחות המצרים לא הייתה רק מושא לביקורת של הסורים, שכן גם גורמים אחרים בברית המועצות הביעו את דאגתם מעצירת ההתקפה המצרית לאחר ניצחונם המכריע על הישראלים והשמדת קו ברלב, והביעו את פליאתם מכך שהמצרים אינם מנצלים את הצלחתם כדי להגיע לקו המעברים, ובמיוחד שמהלך זה, בנוסף לכך שהוא צורך מלחמתי ושלב טקטי חשוב שהכרחי לבצעו, יסייע גם להקלת הלחץ המופעל על סוריה, בשל ריכוז המאמץ הישראלי העיקרי נגדה.

ב-10 לחודש השלימו אחרוני הכוחות הסורים את נסיגתם מרמת הגולן לקו הפסקת האש משנת 1967, ממנו החלה ההתקפה ב-6 לאוקטובר, לאחר שספגו אבדות כבדות בנפש, אמל"ח וציוד. ישראל התכוננה לבצע התקפה כללית לתוך עומק השטח הסורי, דבר שאילץ את המפקדה הסורית להכניס למערכה את עתודתה האסטרטגית האחרונה והיא דיוויזיה 3 המשוריינת, שהייתה ערוכה מצפון לדמשק.

בשעה 11,00 בבוקר ה-11 לאוקטובר החלו הכוחות הישראליים את התקפתם הכללית בעומק סוריה בשני צירים, לאחר שביצעו תקיפות אוויר קשות על הכוחות הסורים. בערב הגיע הטור המשוריין הישראלי בציר הצפוני למרחק של כ-40 ק"מ מדמשק. במלחמה חל מהפך, ומהתקפת פתע מצא עצמו הצבא הסורי נאלץ להערך להגנה על בירתו, וככל שכוחות האויב התקדמו והתקרבו לדמשק, עלה מפלס החרדה בהנהגה ובפיקוד הסורי⁴. ב-13 לחודש הגיעה ההתקפה הישראלית על סוריה לשיאה, ולמרות אבדותיהן הכבדות בנפש, באמל"ח ובציוד, שנגרמו להן בעת שבלמו את ההתקפה הסורית בגולן, פתחו שלושת האוגדות המשורינות הישראליות, בהתקפה כללית לעבר דמשק, והמשיכו בהתקדמותן האיטית, שכן כוחן תש לגמרי, במיוחד לאחר שהכוחות הסורים, לאחר שנסוגו מן הגולן, חזרו למוצביהם המבוצרים שנמצאו על קו הפסקת האש הקודם ("הקו הסגול").

בשלב זה הצטרפו אליהם כוחות מדיוויזיה 3 המשורינת העיראקית, שראשוני כוחותיה הגיעו לחזית הסורית ב-11 לחודש, וכן חטיבת שריון 40 הירדנית, שהייתה מצוידת בטנקי "פאטון" אמריקאיים. המלך חוסיין קרא לשגריר האמריקאי בעמאן ב-11 לאוקטובר והודיע לו כי לא יוכל לעמוד מנגד מבלי להתערב במלחמה, אך הוא לא יפתח חזית חדשה בגבול ירדן-ישראל, וכי יסתפק בשיגור חטיבה 40 שריון כדי לסייע לסורים. איגרת ברוח דומה שיגר גם לנשיא סאדאת.

מכאן שהקרב העיקרי בחזית הסורית הסתיים בערב ה-13 לחודש, וכי קו ההגנה הסגול חזר להיות כפי שהיה לפני ה-6 באוקטובר ללא כל שינוי, בעיקר בגזרות הדרומית והתיכונה, בעוד שבגזרה הצפונית הצליחו הכוחות הישראליים להתקדם כ-15 ק"מ מצפון לקו הקודם, ויצרו את מה שנקרא "כיס סעסע", כשהם במרחק של 40 ק"מ מדמשק. כשהסובייטים הבינו שמה שקורה בחזית הסורית קרוב להתמוטטות הכוחות הסורים, וכי דמשק נמצאת בטווח הסכנה, הוציא הקרמלין הודעה זועמת שקבעה כי "ברית המועצות לא תוכל להישאר ללא תגובה לנוכח מעשי הפשע של הצבא הישראלי". השגריר הסובייטי בווינגטון העביר אזהרה זו לד"ר הנרי קיסינג'ר, מזכיר המדינה האמריקאי, והודיע לו כי ברית המועצות לא יכולה שלא להתייחס לאיום הישראלי לעבר דמשק, ואם ישראל תמשיך בהתקדמותה, אזי הדברים עשויים לצאת משליטה. הרוסים גם העבירו לאמריקאים איגרת, בה הם מוחים על תקיפת אזרחים במצרים וסוריה על-ידי ישראל, ועל תקיפת אניות סוחר על ידה בנמלי סוריה, וכי בשל כך החליטה ברית המועצות לקחת על עצמה את הגנת נמלי לאד'קיה וטרטוס, והציבה בהם ספינות טילים וטילי קרקע-אוויר, ומאז נמנעו חיל-האוויר וחיל הים הישראלי מלתקוף נמלים אלה.

המפקדה הסורית, שהייתה נתונה תחת לחץ אדיר, ראתה שהכוחות המצריים, למרות התפתחויות מסוכנות אלה, עדיין נשארו במקומם ממזרח לתעלה, מבלי שנראו באופק סימנים כלשהם שהם עומדים להתחיל בתנועה מזרחה לעבר המעברים, בהתאם לתכנית שסוכמה בין שני הצבאות. לפיכך החלה לשגר זרם של

⁴ אסד ובכירים אחרים אף פינו את משפחותיהם מדמשק לאזור העלאוי. פטריק סיל, אסד, פרק 14, עמ' 213.

מברקים לאגף המבצעים של המפקדה המאוחדת בקהיר, בהם ביקשה לדעת מהו המועד בו יתחילו הכוחות המצרים לנוע קדימה כדי לסייע בהקלת הלחץ בחזית הסורית. אסד אף שלח נציג בכיר לקהיר, במטרה ללחוץ על המצרים לסייע לסוריה בשעה קשה זו⁵. ראש אגף המבצעים המשותף, לואא' בהא אל-דין נופל, הציג סוגיה זו בפני מפקד המפקדה המשותפת, פריק, אחמד אסמאעיל, אשר העביר זאת לידיעת הנשיא סאדאת.

הלחץ הסורי הביא בסופו של דבר להחלטה המצרית להיענות לדרישתם, ולהורות על פיתוח ההתקפה בחזית המצרית מזרחה עם שחר ה-13 לאוקטובר, מועד שנדחה ביממה, ל-14 לחודש, וגרם לתוצאות שהשפיעו קשות על מהלך הלחימה בחזית המצרית בהמשך, וכמובן לא הביאו לתוצאה המקווה בדמשק ובמוסקבה – הפחתת הלחץ הישראלי בחזית הסורית.

⁵ פטריק סיל, אסד, פרק 14, עמ' 213. אל-גמסי: זיכרונות גמסי, עמ' 385.